

Arjan Plaisier

De Hervorming hervormen

Over het protestantisme. Enkele opmerkingen naar aanleiding van 'Reshaping Protestantism'

Reconstructie?

De bundel *Reshaping Protestantism in a Global Context* draagt een voor protestanten bekende titel.¹ Het gaat blijkens deze titel immers om een poging het protestantisme te hervormen. Een hervorming of een reformatie van het protestantisme is een opdracht die met het protestantisme is gegeven. *Ecclesia reformata semper reformanda est*. Protestantisme heeft iets van een permanente revolutie in zich. Het protestantisme is een vorm van christendom die een aparte gevoeligheid heeft ontwikkeld voor de relativiteit van menselijke tradities. Daarbij doet zich altijd het gevaar voor dat de revolutie zijn eigen kinderen opeet. Niemand kan in een permanente staat van opwinding verkeren en al evenmin in een permanente staat van revolutie. Wie de bundel doorneemt, wordt gewaar dat er nogal wat te reformeren valt. Zoals in een goede protestantse bundel te verwachten valt, gaan de voorstellen tot reformatie niet allemaal dezelfde kant uit. Het ene voorstel is ook radicaler dan het andere.

Het verst gaat de Taiwanese theoloog Choan-Seng Song. In het openingsartikel² spreekt hij maar liefst over *reconstructing Christianity*. Dat gaat beduidend verder dan *reshaping protestantism*. Hier gaat het niet om protestantisme maar om christelijk geloof in het algemeen en dit moet opnieuw worden geconstrueerd, gemaakt dus. Daar geeft Song volijverig een bijdrage aan. De term *reconstructing* geeft blijk van een geloof in een intussen bijna ouderwets aandoende maakbaarheid. Alsof een theoloog of een groep theologen die ergens aan het begin van de 21^e eeuw op een conferentie bijeen zijn, het christelijk geloof kunnen reconstrueren. Dat is een pretentie die op geen enkele manier waargemaakt kan worden. Gelukkig maar.

De theologie heeft de opdracht het christelijk geloof opnieuw te doordenken, niet om het te reconstrueren. Daarbij is de theologie een kritische wetenschap.

Met de woorden van Karl Barth: 'Dogmatik ist als theologische Disziplin die wissenschaftliche Selbstprüfung der christlichen Kirche hinsichtlich des Inhalts der ihr eigentümlichen Rede von Gott'³. Deze kritische functie verliest haar positieve betekenis, wanneer dit leidt tot een reconstructie. Kerk en *Christianity* is toch geen louter menselijk product dat door een theoloog gereconstrueerd kan worden? Dan komen we terecht óf in het vaarwater van het type *Da Vinci Code*, óf bij een radicale aanpassing aan de tijdgeest. Song doet beide, maar komt dan niet uit bij de tijdgeest van vandaag, maar bij die van gisteren, waarbij het een liberaal Jezusbeeld uit de wijde mouw tovert. Het lijkt me dat we daar nu niet meer op zitten te wachten.

Kortom, de vraag waar het heen moet met het protestantisme is legitiem. Die vraag hangt nauw samen met die naar de identiteit van het protestantisme en natuurlijk evenzeer met die van het christelijke geloof. Deze moet echter wel met de nodige bescheidenheid gesteld worden en vooral met ontvankelijkheid voor wat christelijk geloof en protestantisme *is*. Ik ben het dan ook eens met Bruce Lindley McCormack dat de kerken uiteindelijk 'uitmaken' wat protestantse identiteit is en niet een academische elite. '(...) It is the churches that must ultimately decide what constitutes Protestant identity and not an academic elite'.⁴

Protestantisme en christelijk geloof

Wat is protestantisme? Daar zijn vele antwoorden op te geven. Ik wil beginnen met vast te stellen dat het protestantisme vorm, gestalte, expressie is van het christelijk geloof. Dat is de interesse waarmee ik de vraag naar het protestantisme benader. Ik ben geïnteresseerd in (de toekomst van) het protestantisme als aparte verschijningsvorm van het christelijk geloof en in de protestantse kerk als geloofsgemeenschap van Christus.

Ik heb een bijzondere reden om dat te doen: ik ben zelf protestants christen. Protestantisme wil naar zijn oorsprong en wezen niets anders zijn dan christelijk geloof. De vroege Reformatie sprak liever van 'evangelisch', een term die nu een andere connotatie heeft gekregen, maar die wel duidelijk maakt dat het in het protestantisme gaat om de kern van het christelijk geloof: het evangelie. Het protestantisme meende daar lange tijd de meest zuivere gestalte van te zijn, een pretentie die je nooit helemaal moet laten varen, wil je oecumenisch voor vol worden aangezien.

Het is niet verkeerd om met Tillich over een *protestants principe* te spreken. Tillich denkt daarbij vooral aan een kritisch beginsel. Daar is veel voor te zeggen en Tillich maakt duidelijk dat deze kritiek opkomt uit de notie van genade.⁵ Maar daarmee dreigt wel het gevaar dat protestantisme een ideologie wordt. Hij wijst zelf op de tendens van intellectualisering.⁶ Tillich stelt dat de grens van dit kritische principe het nieuwe zijn in Christus is.⁷ Daarmee zegt hij in feite dat dit principe alleen relevant is, voor zover het een manier is het evangelie van de levende Christus te verwoorden en te beleven.

Ik zou dit aan willen vullen met de stelling dat protestantisme een gestalte is van de *catholica*. Dat klinkt wat minder protestants, maar dat komt meer door een verenging van het protestantisme, met name in zijn liberale vorm, dan door het oorspronkelijke protestantisme. Het protestantisme was, bij alle kritiek op misstanden in de kerk en al of niet vermeende kritiek op de laatscholastiek, ook in de zestiende eeuw een voortzetting van de erfenis van het christelijke geloof van vijftien eeuwen daarvoor. De Reformatie heeft niets anders willen zijn dan een reformatie van de toenmalige kerk, een oproep terug te keren naar de identiteit van de

kerk, zoals die in Christus gegeven is. Daarbij wilde men niet voorbijgaan aan vijftien eeuwen kerkgeschiedenis, zoals vaak is gemeend, ook al is er sprake van een kritische houding ten opzichte van bepaalde elementen van deze geschiedenis, zozeer zelfs, dat een breuk in het hart van de christenheid onafwendbaar bleek. De these kan zelfs gewaagd worden dat door de invloed van het aristotelisme de theologie bij sommige vertegenwoordigers vanaf de twaalfde eeuw van de hoofdstroom van de *catholica* begon af te buigen. De Reformatie is in dat kader een protest geweest tegen deze ontwikkeling en is daarmee een poging geweest de theologie weer in deze hoofdstroom terug te leiden. Zo heeft de rooms-katholieke theoloog J.H. Walgrave beweerd dat de theologie van Luther en Calvijn als een legitieme reactie moet worden aangemerkt tegen dit aristotelisme, een reactie die in de lijn ligt van het oudchristelijke en middeleeuwse denken.⁸

Het gaat ook in het protestantisme om het geloof van de kerk van alle tijden en plaatsen, om het geloof zoals het onder andere uitgedrukt is in het *credo* van de nog ongedeelde kerk. Om het in alle duidelijkheid te stellen: het gaat om het geloof in God, die zich heeft laten kennen als Vader, Zoon en heilige Geest.

Het gaat om het geloof in goddelijke condescendentie in Jezus Christus dat wil zeggen: om mensen op te heffen uit hun val tot het kinschap van God. Het gaat om het geloof in de vernieuwing van alle dingen tot het moment van de openbaarwording van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Van dát geloof is het protestantisme een gestalte. Ik wil hier niet een minidogmatiek opstellen, het gaat me ook niet zozeer om de formulering, maar wel om de zaak, het gehalte. Als het protestantisme geen gestalte van dát geloof is, houdt ze vroeg of laat op christelijk te zijn en daarmee vervalt de reden voor haar bestaan.

Daar kun je natuurlijk voorstander van zijn. Het protestantisme is dan die vorm van christendom, die de weg heeft bereid voor humanisme en democratie en daar in is opgegaan. Dat is de weg van het cultuurprotestantisme.⁹ Ik zie deze vorm van protestantisme echter als een doodlopende weg. Bij alle steeds weer noodzakelijke aanleiding om het protestantisme te hervormen zal wel in het oog gehouden moeten worden dat het om een vernieuwd verstaan, beleven en vormgeven van het christelijk geloof moet gaan. Ik realiseer me zeer wel dat dit de suggestie kan wekken, dat de bekende X al gereed ligt. In dat geval zouden een aantal 'fundamentals' elke re-formatie terugbrengen tot een louter cosmetische aangelegenheid.

re-formatie geen
louter cosmetische
zaak

We moeten echter steeds weer opnieuw horen wat de Geest tot de gemeente te zeggen heeft. De verworvenheden van gisteren kunnen de obstakels van vandaag zijn. Er zijn wel degelijk steeds weer 'sprongvariëaties' (Berkhof) mogelijk en nodig. Toch zijn dit wel vervoegingen van dezelfde tekst, dezelfde God, dezelfde Heer, hetzelfde geloof. Er is een romantische dwaling die alleen waarheid ziet in de authentieke interpretatie van de individuele gelovige en vooral de individuele theoloog. Waarheid bestaat dan als interpretatie. Ik zie dit als een moderne vorm van pelagianisme, waar op den duur weinig troost en houvast in ligt.

De sola's van de Reformatie

Het protestantisme heeft voor het zuivere verstaan en vertolken van dit evangelie een aantal specifieke accenten gelegd. Ik denk daarbij met name aan de zogenaamde *sola's*. Deze *sola's* van de Reformatie moeten gezien worden als bijstellingen bij de *viva vox evangelica*. Ze hebben de functie gehad als correctief om te voorkomen dat het evangelie haar kracht zou verliezen en in een soort

compromissfeer terecht zou komen. De mens moet opnieuw voor God komen te staan, want op God is hij radicaal aangewezen. Gods genade moet weer als een kracht tot zaligheid worden erkend en beleefd en niet door allerlei bemiddelingen en bijstellingen smoren in de structuren van deze wereld. Protestantisme is óók een protest en zal steeds iets van een protest houden, namelijk tegen al die tendensen om de onvoorwaardelijkheid van Gods genade in Christus in te dammen. Dat kan door terugkeer tot de 'wet', wat de aard van die wet ook moge zijn. Dat kan door een menselijke bemiddeling, een ritualisering, een hiërarchisering, die concurreert met en daarom in plaats dreigt te komen van de bemiddeling die van God zelf is uitgegaan in de incarnatie.

Positief gezien is het een belijdenis dat het leven rust in de onvoorwaardelijkheid van de absolute grond, om Tillich's jargon te gebruiken, of meer Bijbels gesproken: in God zelf.

Hij draagt met zijn woord het leven en houdt het staande boven de afgrond van het niets. Deze absolute grond wordt hoorbaar in het evangelie en wordt belichaamd in Christus. Daarbij gaat het in het protestantisme niet om individualisme, wel om de persoonlijke binding met Christus en de daarmee gegeven mondigheid van de gelovige. De kerk is lichaam van Christus en noodzakelijk om de kennis van God in Christus te verspreiden, maar de band van de gelovige met Christus is niet een afgeleide van die met de gemeenschap. Er is dus ruimte voor een zekere relativering van de kerk. Schleiermacher heeft terecht het verschil tussen Rome en Reformatie gezien in de binding aan de kerk. Voor het protestantisme is de relatie van de gelovige tot de kerk secundair ten opzichte van en afhankelijk van iemands relatie tot Christus, voor het rooms-katholicisme ligt die verhouding andersom.¹⁰ Deze relativering betekent niet de afschaffing van de kerk: zonder kerk zal de inwijding in Christus niet plaatsvinden. Zonder kerk wordt het evangelie ideologie. Daarom is het protestantisme alleen door een misverstand te vertalen als het principe van de vrijheid. Het is vrijheid in Christus, een vrijheid die geschonken is en die vrucht is van het evangelie.

protestantisme
belijdt dat het leven
rust in God zelf

Protestantisme en het Westen

Protestantisme is de schering en inslag van de Westerse wereld. Het heeft daar ongetwijfeld een bijdrage aan geleverd, maar het is er ook door beïnvloed. Het is niet overdreven te zeggen dat het protestantisme in het Westen een voorbeeld is van inculturalisatie van het christelijk geloof. Het is dé religie van het Westen geworden, met alle voor- en nadelen die daar aan verbonden zijn. Het heeft met name een gespannen strijd met de moderniteit gestreden. De moderniteit is een dubbelzinnig fenomeen. Hoewel de vroege moderniteit veel 'christelijker' is dan vaak wordt gedacht, wordt het vanaf de negentiende eeuw in toenemende mate atheïstisch en komt het in grote spanning te staan met het christelijk geloof.

Het protestantisme heeft sterk de tendens gehad de wereld te ontgoddelijken.¹¹ Dit kan verstaan worden als een weerslag van het Bijbelse geloof, waarin de wereld van afgoden gezuiverd werd. Het kan echter ook betekenen dat God verdwijnt uit de kosmos. De protestantse kritiek op gestalten die voorwerp van bijgeloof kunnen worden, heeft als gevaarlijke weerslag dat het geloof dermate gestalteloos wordt, dat God nauwelijks meer ervaren wordt. Het *sola Scriptura* heeft in brede lagen van het protestantisme een toepassing gekregen, die God welhaast in het boek heeft opgesloten en een intellectualisering van het geloof gegeven. De steeds weer opkomende revivalbewegingen vormen evenzovele

Debat

protesten tegen een dergelijke intellectualisering. Toch ligt de schaduw van een afwezige God over een eng protestantisme, en onder deze schaduw heeft het atheïsme geleidelijk de kans gekregen de vleugels uit te slaan.¹² De *sola's* als bijstellingen bij het evangelie die als verwijzingen naar de openbaring van God zijn bedoeld, kunnen dan als vermageringsgestalten van het geloof gelezen worden, met zelfs de hongerdood als gevolg.

Protestantisme is bij uitstek geroepen in de cultuur van de moderniteit het evangelie te vertolken. Ze is vaak bezig geweest met 'Reden über die Religion an Gebildeten unter ihren Verächtern'. Schleiermacher heeft dat op een originele en intelligente manier gedaan. Tegelijk zie ik dat dit aanschurken tegen de verachters onder de ontwikkelden ook zijn schaduw op het protestantisme heeft geworpen. De rede is een bevangen rede geworden. Door de interactie met de moderniteit heeft ze in haar beste vertegenwoordigers aan kracht gewonnen, maar bij velen ook aan kracht ingeboet. Haar *feeling* voor en verwantschap met de moderne cultuur blijft echter alleen interessant vanuit de *fides* en vanuit de verbondenheid met de eigen bronnen. Omgekeerd: zonder de *feeling* met de cultuur komen kerk en theologie in een ghetto van de eigen subcultuur terecht.

Het laatste echte debat met de moderniteit is door Karl Barth gevoerd, die niet voor niets een intensieve doordenking van de christelijke en daaronder protestantse bronnen heeft betracht. Het zal nog nader onderzoek vergen in hoeverre ook Barth getroffen is door de bevangenheid van de rede die ik eerder noemde. Toch zie ik zijn theologie vooral als een geslaagde vorm van *fides quaerens intellectum*. Waar echter *fides* en de traditie van het daaruit voortgekomen *intellectum* wegvalt, zijn de dagen van het protestantisme geteld. Omgekeerd, waar *fides* niet opnieuw tot een *intellectum* komt door zich te verhouden tot de context wordt

protestantisme
moet in debat

met de moderniteit

de theologie een ghettoverschijnsel. De context van vandaag is het postmodernisme, dat op een aantal fundamentele fronten een breuk met de moderniteit heeft betekend. De monolithische cultuur van de rationaliteit is opengebrosen en er is ruimte gekomen voor verschil, veelvoud en het andere. Dat is een positieve ontwikkeling. De kramp kan wegvallen, de macht van de verbeelding kan weer ruimte krijgen, de rede weer vleugels. Er kan echter ook op een wat te gemakkelijke manier aansluiting gezocht worden. Dat gebeurt waar de hoerastemming regeert over het verval van de grote verhalen. Het gebeurt wanneer de pluraliteit tot nieuwe waarheid wordt verheven. Dat levert weinig meer op dan een monotone herhaling van de stelling hoe belangrijk pluraliteit is.

Pluralisme?

Vandaag is een geliefde kenschetsing van het protestantisme gelegen in pluralisme. Protestantisme heeft echter *als* pluralisme geen kracht. Pluralisme is soms een vrucht en soms een aflegger van het protestantisme, maar waar het als het wezen van het protestantisme wordt verkondigd, is de doodgraver nabij. Het protestantisme in zijn meest vitale verschijningsvorm heeft, net als elke andere sterke geestelijke kracht, eerder een 'imperialisme van de geest' dan een draagzaamheid des geestes in zich. Het heeft zich met kracht geopenbaard in zijn geloofsbelijdenissen en hoewel deze er niet voor zijn bedoeld om zomaar gerepeteerd te worden, geven ze wel aan dat er passie en overtuiging in zit, die zich slecht laat rijmen met een 'voor elk wat wils'. 'Hoe dieper het leven gaat, des te eenvoudiger wordt het. In het diepste leven heerst het imperialisme van de geest.

TD 18

Het is onverdraagzaam. Hier geldt alles of niets. De ware liefde is monogaam. De echte trouw is naijverig.¹³ Dat heeft overigens niets met dwang te maken. Een religieuze overtuiging is een vrije overtuiging. Het heeft ook niets te maken met geslotenheid. Wie ergens van overtuigd is, zal zich juist open opstellen ten opzichte van de ander, die evenzeer ergens van overtuigd is en dit met de laatste ernst voorstaat. Een echte dialoog is gebaat bij gepassioneerde partners.

Er is sprake van een vorm van pluralisme die met het protestantisme gegeven is. Deze is gegeven met de vrijheid van de christen, met de persoonlijke verantwoording van het geloof. Er is in het protestantisme geen rigide regel die de geesten bindt. Er is niet voor niets een meervoudigheid in belijden ontstaan waarin men elkaar tot op zekere hoogte verdraagt. Er is in de gemeenten als het goed is een openheid en vrijmoedigheid, die duidelijk maakt dat God vele kostgangers heeft. Leertucht is een element waar protestanten een moeizame relatie mee hebben. Dit is alles echter wel een vrucht van het geloof in Christus, van de Bijbel alleen, van leven 'uit genade', van de Geest die doet opstaan uit de dood. Als het daar geen vrucht van is, wordt protestantisme vrijblijvend liberalisme.

De toekomst van het protestantisme

Wat de toekomst van het protestantisme is? Schreier heeft in het wat mij betreft meest intrigerende artikel van de hele bundel duidelijk gemaakt dat voor migranten en mensen onderweg een gevestigde vorm van protestantisme niet aantrekkelijk is.¹⁴ *Pentecostalisme* blijkt dat vaker wel te zijn. Hij legt uit dat dit wordt ervaren als een geloof dat heelt, dat samenhang geeft en dat de tekenen van God, met name van de Bijbel, serieus neemt. Daarmee is voor mij het *pentecostalisme* de tweede partner in de dialoog van het protestantisme (de eerste is de rooms-katholieke kerk, protestantisme heeft daar qualitate qua een verhouding mee). De kracht van het *pentecostalisme* is geloof dat zich uitlevert aan God en dat mensen uitnodigt de steun buiten zichzelf te zoeken. Er is zeker ook een zwakte van het *pentecostalisme*. Soms kunnen we het niet laten de wenkbrauwen te fronsen, zeker wanneer al te tastbare bewijzen van de aanwezigheid van God worden gevonden in het succes dat men in het dagelijkse leven heeft. In het zogenaamde 'prosperity geloof' zien we een banalisering van de ervaring van God. Daarin toont God zich aan de trouwe gelovige en gulle gever door hem voorspoed en succes te schenken. Theologisch schiet veel pinkstertheologie tekort en neigt in de praktijk nogal eens tot een fundamentalistisch Bijbelgebruik. Ik zou er daarom niet voor willen pleiten dat het protestantisme opgaat in pentecostalisme. Het protestantse profiel heeft mijns inziens nog steeds bestaansrecht. Wel is het een kritische vraag aan het protestantisme, waar vanuit het protestantisme op geantwoord moet worden. Zo bedenk ik ten overstaan van het pentecostalisme dat het protestantisme door de bemiddelende instanties weg te breken in een spiritualiteit van het voorbehoud terecht kan komen. Protestantisme resulteert dan in een gebrek aan spontaniteit, overgave en extase.

spiritualiteit van
protestantisme
dreigt die van het
voorbehoud te
worden

Een ander gevaar is, dat de lege plaats (het beeld is afgebroken) wordt opgevuld door een principe. Protestantisme wordt dan óf intellectualisme óf activisme. In de bijdrage van Bruce Lindley McCormack wordt een formeel principe (de Schrift) van een materieel principe onderscheiden: dat van de rechtvaardiging van de goddeloze.¹⁵ Hoewel ik erken dat dit laatste een wezenlijke protestantse notie is, vat McCormack deze notie heel sterk forensisch op en maakt hij het tot het enige,

Debat

ware kenmerk. De rechtvaardiging wordt als principe welhaast een mededeling en de noodzaak van de Geest valt weg.

Het gevaar van een principe is dat het als een scherm gaat werken, waarachter God zelf kan verdwijnen. Voor mensen *on the move* is dat te abstract. Het is dan niet verwonderlijk dat het *pentecostalisme* een aantrekkelijker optie is. Hoe 'opdringerig' hier de menselijke greep op God soms lijkt te worden, er is hier wel het besef dat God een kracht is die werkt en heelt, dat de Bijbeltekst een woord is dat inslaat in het leven en dat God zich niet onbetuigd laat in het leven van de gelovige. God is niet een vooronderstelling of een stelling, maar leven. Mensen die geen vaste stellingen in het leven hebben, hebben daar behoefte aan – en terecht. In de plaats van dit principe kan ook een ander gesteld worden, bijvoorbeeld: protestantisme is 'vrijheid' of 'democratie', of 'roepingsbesef'. Het resultaat is hetzelfde. Principes krijgen uiteindelijk zelf iets luchtledigs en dan zijn ze niet meer de keerzijde van de volheid Gods. *Pentecostalisme* is de vraag naar de presentie van God, in lijf en leden, in hart en hoofd, in enkeling en gemeenschap. Die vraag moeten we horen.

Het protestantse gevaar doemt nog weer op een aparte manier op, wanneer het luchtledige vooral het kritische wordt, dat los komt te staan van het sacramentele, of erger nog, van de Geest. Ik sprak al over Tillich en de rots van het nieuwe zijn in Christus. Ook de Geest is geen criticaster. De protestantse versobering (en dus impliciete kritiek op een al te rijk rooms leven) is niet bedoeld om leven uit te bannen, maar leven mogelijk te maken.

protestantse
versobering bant
leven niet uit maar
maakt het mogelijk

Dat leven hoeft dan niet op water en brood gesteld te worden. In het protestantisme breekt het dan ook steeds weer baan. Dat is het creatieve ervan. Er is dan sprake van de overlopende maat, het overschuimende hart, de actieve vormgeving van het leven, de scheppingen van de Geest, die inderdaad veelvormig en veelkleurig zijn. Ze ontluiken aan Christus en de Geest. Wanneer het luchtledige het kritische wordt, wordt het protestantisme bloedeloos. Omdat een mens nu eenmaal van kritiek alleen niet kan leven, baart de olifant van de kritiek nogal eens de muis van een bourgeoistheologie en -kerkelijk leven (of is ze daar heimelijk een gestalte van?). Het is niet verwonderlijk dat dit nu een postmoderne kleur aanneemt. Kritiek wordt dan vooral relativisme. Dat is misschien aantrekkelijk voor burgers wier kostje gekocht is, maar niet voor mensen die zoeken naar de enige troost in leven en in sterven. Kritiek staat in dienst van de kostbare gave van God die de doden levend maakt en de dingen die niet zijn tot aanzijn roept.¹⁶

De Bijbel

Een ander intrigerend artikel is dat van Harskamp¹⁷. Hij geeft eerst een analyse van het fundamentalisme en ziet er een verkapt gnosticisme in. Het is de vraag of dit overtuigend is, maar dan neemt het artikel een belangrijke wending en wordt het echt spannend. Fundamentalisme is volgens Harskamp dan wel volstrekt verwerpelijk, maar het stelt wel een paar pittige vragen aan het *mainline* protestantisme. De eerste betreft de rol van de Bijbel. In hoeverre speelt de Bijbel echt een *formatieve* rol in het leven van de gemiddelde protestantse gelovige of gemiddelde protestantse theoloog? Is het de matrix die nodig is om de eigen geschiedenis of de contemporaine geschiedenis te kunnen lezen? De tweede is: in hoeverre is het protestantisme nog kritisch ten opzichte van de bourgeoiscultuur? Waar is de profetische geest gebleven? En dat in naam van God, van het

on-conditionele. De derde is: waar zijn de beelden voor het einde van de tijd? Is het protestantisme niet totaal verburgerlijkt en helemaal gevestigd geworden?

Harskamp doet niet meer dan deze vragen op tafel leggen en roert ze verder niet aan. Ik zou willen voorstellen vooral daar op door te denken. Ik geef een aanzet voor zijn eerste en derde punt. De Bijbel als levensboek, wat is er protestantser? Dat vraagt om een nieuwe naïviteit. Een historisch-kritisch Bijbel lezen is onontkoombaar, maar als dat de matrixfunctie van de Bijbel verduistert, staat de winst in geen verhouding tot het verlies. Juist ten opzichte van de pinksterkerk ligt in de matrixfunctie van de Bijbel een kracht van het protestantisme. De ervaring van God heeft zich sterk ontwikkeld aan de Bijbeltekst. Die wordt een spiegel van de ziel en een landkaart waarin het lot van het eigen leven geschreven staat. Vanwege deze binding aan de Bijbeltekst is de ervaring van God een gespreide ervaring. Hij is diep en breed tegelijk. Breed, want de Bijbel is een boek waarin het menselijk leven zich breed ontvouwt. Daarom kan God de mens ook raken over een brede linie. En diep, want het gaat in dit alles om de ontmoeting tussen de levende God en de mens.

God handelt door de letter heen. De Geest is de Geest van de Bijbel. De ervaring is in dit opzicht 'bemiddeld'. Zo regelrecht valt God niet binnen. Dat is ook de menselijke kant van het protestantisme. Het is het boek met (vooral) verhalen waardoor God zich betuigt. God legt het menselijke leven uit en brengt het tot klaarheid door het geschreven en gepredikte woord. De Geest valt over het algemeen niet zomaar door het dak van de kerk, maar wordt gestroomlijnd door het zinsverband. Waar echter deze matrixfunctie van de Bijbel vervalt, verbleekt de Bijbel en valt de belangrijkste drager van Geest en kracht van de protestantse traditie weg.

Harskamps derde punt betreft de apocalyptische kaders. Apocalyptiek lijkt uitbesteed aan min of meer sektarische groepen, waar ze welig tiert. Aan het protestantisme gaat ze voorbij. Dat is wel vreemd. Er is niet zoveel fantasie voor nodig om een aantal eindtijdscenario's te bedenken. Toch lijkt de stemming te zijn: 'vanavond einde van de wereld, morgen gezond weer op'. De geschiedenis lijkt in continuïteit te verlopen en de gevaren zijn verborgen onder de waterlinie, maar 'in the sombre season or the sudden fury' blijkt de geschiedenis te zijn 'what it always was'.¹⁸

Protestantisme reageert moreel op de apocalyptische uitdagingen. Dat is terecht. Het is een vertaling van Luthers uitspraak: 'Als morgen de wereld vergaat, plant ik vandaag een boom'. Er is werk aan de winkel. Er zullen allianties gesloten moeten worden met allen die van goede wille zijn. En toch is een uitsluitend morele reactie te weinig. De *forma* van deze wereld gaat voorbij. Wij verwachten een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. De onrust aan de randen van de geschiedenis is groot. Protestanten zijn geneigd daar geen boodschap aan te hebben. De roep *Maranatha*, 'kom Heer', is veelal gesmoord in een correcte eredienst van correcte mensen. Omdat de apocalyps is versmolten, lijkt ook de verbeelding weinig vleugelslag te krijgen. Een cursus 'kerk en kunst' is daar geen afdoende remedie tegen. Alleen het grote visioen geeft ruimte aan de verbeelding.

Dr. Arjan Plaisier is theoloog en scriba van de synode van de Protestantse Kerk in Nederland. A.Plaisier@pkn.nl

Bijbel reikt een
bemiddelde
Godservaring aan

Noten

1. Volker Küster (ed.), *Reshaping Protestantism in a Global Context*, Lit Verlag, Berlin, 2009.
2. Choang-Seng Song, 'Reshaping Protestantism and Reconstructing Christianity in a Global Context,' in: *Reshaping*, 3-20, p. 3.
3. Karl Barth, *Kirchliche Dogmatik* I.1, Zollikon, Zürich 1955, 1.
4. *Reshaping*, p. 177.
5. Paul Tillich, *Der Protestantismus als Kritik und Gestaltung*, Siebenstern Taschenbuch, München/Hamburg 1962, p. 42.
6. Tillich, *Protestantismus*, p. 63.
7. *Tillich, Protestantismus*, pp. 22, 89.
8. J.H. Walgrave, *Geloof en theologie in de crisis*, De Vroente, Kasterlee 1966, pp. 154vv.
9. Zie voor een hedendaagse vorm daarvan Frédéric Lenoir, *De filosofie van Christus*, Ten Have, Kampen 2008.
10. Zie ook *Reshaping*, p. 199.
11. Zie C. Taylor, *Sources of the Self. The making of the Modern Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, pp. 211-233 en idem *A Secular Age*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, pp. 90-145.
12. Zie o.a. Alister MacGrath, *De ondergang van het atheïsme. Opkomst en verval van het ongelooft in de moderne wereld*, Ten Have, Kampen 2006, pp. 213vv.
13. W.J. Aalders, *De Nood des Tijds*, Sijthoff, Leiden 1935, p. 106.
14. Robert J. Schreiter, 'The Debate on Globalization and its Effects on Religion and Theology', *Reshaping*, pp. 21-34.
15. Bruce Lindley McCormack, 'Protestant Identity as a Theological Problem,' in *Reshaping*, pp. 177-194.
16. Romeinen 4: 17.
17. Anton Harskamp, 'Fundamentalism as the Spectre of Protestantism – The Anti-Modernist Modernization of Protestantism', *Reshaping*, pp. 121-132.
18. T.S. Eliot, *The Four Quartets*.